

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

رساله دوره دکتری در فلسفه تعلیم و تربیت

تربیت سیاسی در نظریه انتقادی و نقد آن از دیدگاه متفکران سیاسی معاصر مسلمان

حسن دیناروند

استاد راهنما:

دکتر محسن ایمانی

استادان مشاور:

دکتر سید مهدی سجادی

دکتر خسرو باقری نوع پرست

بهمن ماه ۱۳۸۷

۸۷/۱/۱۰۸۹۱۴
۸۸-۱/۱۱

کتابخانه مرکزی
دانشگاه تربیت مدرس

۱۳۸۸ / ۱ / ۱۸

۱۱۲۰۰۴

تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضای هیات داوران نسخه نهایی رساله آقای / خانم حسن دیناروند

تحت عنوان « تربیت سیاسی در نظریه انتقادی و نقد آن از دیدگاه متفکران سیاسی معاصر مسلمان »

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه دکتری پیشنهاد می کنند .

اعضای هیات داوران نام و نام خانوادگی رتبه علمی امضاء

۱- استاد راهنما آقای دکتر محسن ایمانی استادیار

۲- استا مشاور آقای دکتر سید مهدی سجادی استادیار

۳- استاد مشاور آقای دکتر خسرو باقری استاد

۴- استاد ناظر آقای دکتر هاشم فردانش دانشیار

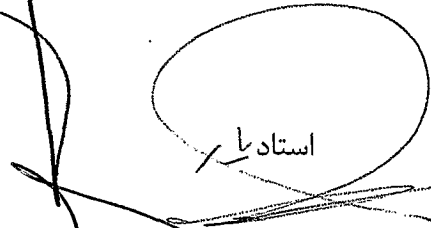
۵- استاد ناظر آقای دکتر علیرضا صادق زاده استادیار

۶- استاد ناظر آقای دکتر محمد رضا شرفی دانشیار

۷- استاد ناظر آقای دکتر اکبر رهنما استادیار

۸- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی : آقای دکتر علیرضا صادق زاده

آیین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست های دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران ، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان ، دانش آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان نامه ها ، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است ، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان نامه / رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق مادی و معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان نامه / رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تأیید استاد راهنمای اصلی ، یکی از اساتید راهنما ، مشاور و یا دانشجوی مسئول علمی مستخرج از پایان نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره : در مقالاتی که پس از دانش آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان نامه / رساله نیز منتشر می شود باید نام دانشگاه درج شود.

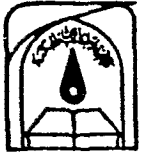
ماده ۳- انتشار کتاب و یا نرم افزار و یا آثار ویژه حاصل از نتایج پایان نامه / رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها ، مراکز تحقیقاتی ، پژوهشکده ها ، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره ملی ، منطقه ای و بین المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان نامه / رساله

و تمامی طرح های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین نامه در هماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تأیید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم الاجرا است.

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

- ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.
- ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:
کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته است
که در سال در دانشکده دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب آقای دکتر ، مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر و مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.
- ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.
- ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.
- ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.
- ماده ۶ اینجانب علی محمد رسولی دانشجوی رشته مهندسی معماری مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: رسولی

تاریخ و امضا:

۸۷/۱/۱۱

تشکر ، قدردانی و سپاسگزاری

نگارنده رساله ، از اساتید محترم آقایان دکتر محسن ایمانی استاد راهنما ، دکتر سید مهدی سجادی ، دکتر خسرو باقری ، دکتر علیرضا صادق زاده ، دکتر هاشم فردانش و آقای دکتر محمود مهر محمدی که در مراحل مختلف تحصیلی به نحوی اینجانب را در امر یادگیری ، تدوین و تحقیق ، به ویژه در تهیه رساله یاری رسانده اند ، تشکر و قدردانی می کند و مراتب سپاس گذاری خود را ابراز می نماید .

این رساله را به همسر گرانقدر و فرزندان عزیزم نسیم

و نیما که زندگی پر مشغله کاری مرا تحمل می کنند،

تقدیم می نمایم .

چکیده

در این پژوهش نگاه بنیادی به ترتیب سیاسی در دیدگاه تعلیم و تربیت انتقادی و نقد آن از دیدگاه متفکران مسلمان شده است. تربیت دارای حوزه های وسیعی است که تمام ابعاد انسانی را در بر می گیرد، تربیت سیاسی یکی از حوزه های تربیتی انسان می باشد که برای تحریک انسان سیاسی درون افراد بکار گرفته می شود. سیاست و تعلیم و تربیت دو پدیده انسانی هستند که بسیار پیچیده و طولانی می باشند. پس تربیت سیاسی عبارت است از فرایند کسب آگاهی ها، مهارت ها و نگرش برای مقابله و تغییر نابرابری ها و بی عدالتی های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، جنسیتی، قومی و نژادی است. متفکران مسلمان (مرحوم نائینی و امام خمینی (ره)) تربیت سیاسی را نوعی هدایت سیاسی جامعه می دانند که بر اساس اصول و روش های اسلامی و در راستای مصالح جامع توسط افراد واجد شرایط انجام می گیرد، تعریف می کنند. محوری ترین آموزه تعلیم و تربیت انتقادی از دیدگاه فریره و ژيرو این اصل است که تعلیم و تربیت سیاسی است. متفکران مسلمان نائینی و امام خمینی (ره) نیز بر تربیت سیاسی جهت بالا بردن آگاهی سیاسی تأکید دارند. آموزه های نائینی درباره سیاست در کتاب «تنبيه الامه و تنزيه المله» آمده است. ایشان بر رشد آگاهی مردم جهت مشارکت در تصمیم گیری های جامعه تأکید فراوانی دارد. امام خمینی (ره) نیز اهتمام خاصی به نقش مردم در تعیین سرنوشت خویش داشتند. هدف این تحقیق بررسی تربیت سیاسی در نظریه انتقادی و نقد آن از دیدگاه متفکران مسلمان می باشد. بررسی حاضر از نظر هدف بنیادی - کیفی می باشد و از روش تحلیل مفهومی که شکلی از پژوهش کیفی است استفاده می شود. در این پژوهش نخست نظریه انتقادی و کاربرد آن در تربیت سیاسی بحث می شود دوم: مبانی و اصول و روشهای نظریه انتقادی و تعلیم و تربیت انتقادی و رابطه آن با سیاست بررسی میشود. سوم: تربیت سیاسی در نگره انتقادی و متفکران مسلمان بحث می شود. چهارم: نقد تربیت سیاسی در نگره انتقادی از دیدگاه متفکران مسلمان نائینی و امام خمینی (ره) صورت می گیرد. و نهایتاً بر اساس نقد و بررسی راهکارها و توصیه هایی ارائه خواهد شد.

کلید واژه ها: نظریه انتقادی - تعلیم و تربیت انتقادی - تربیت سیاسی - فریره - ژيرو - علامه

نائینی - امام خمینی (ره)

فصل اول : کلیات تحقیق

- ۱-۱- کلیات ۱
- ۲-۱- مقدمه ۲
- ۳-۱- بیان مسئله تحقیق ۵
- ۴-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق ۷
- ۵-۱- هدف کلی و هدف های جزئی تحقیق ۱۰
- ۶-۱- فرضیه های تحقیق ۱۱
- ۷-۱- نوع و روش تحقیق ۱۱
- ۸-۱- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ۱۴
- ۹-۱- واژگان شناسی تحقیق ۱۵

فصل دوم : مبانی نظری و پیشینه تحقیق

- ۱-۲- مبانی نظری نگره انتقادی ۱۹
- ۱-۱-۲- مقدمه ۲۰
- ۲-۱-۲- روند توسعه تاریخی تعلیم و تربیت انتقادی ۲۱
- ۳-۱-۲- نظریه انتقادی به عنوان مبانی تعلیم و تربیت انتقادی ۲۷
- ۴-۱-۲- تعلیم و تربیت انتقادی یا رادیکال ۳۱
- ۵-۱-۲- مبانی فلسفی و نظری تعلیم و تربیت انتقادی از دیدگاه فریره ۳۴
- ۶-۱-۲- نظریه انتقادی از دیدگاه ژبرو و ناقوس مرگ مارکسیسم ۴۱

- ۴۳-۷-۱-۲- مبانی فلسفی و نظری تعلیم و تربیت انتقادی از دیدگاه ژيرو.....
- ۴۴-۸-۱-۲- نظریه های بازتولید و مقاومت از دیدگاه ژيرو.....
- ۵۱-۹-۱-۲- دلالت های آموزشی تعلیم و تربیت انتقادی.....
- ۵۸-۲-۲- پیشینه تحقیقاتی تعلیم و تربیت انتقادی به عنوان کنشی سیاسی.....
- ۷۳-۳-۲- مبانی نظری تربیت سیاسی (اهداف ، اهمیت ، کارکردها و...).....
- ۷۴-۱-۳-۲- چارچوب نظری برای تفکر درباره مهارت های سیاسی.....
- ۷۶-۲-۳-۲- اهمیت تربیت سیاسی.....
- ۷۸-۳-۳-۲- هدف های تربیت سیاسی.....
- ۷۹-۴-۳-۲- سیاست و تعلیم و تربیت.....
- ۸۳-۵-۳-۲- تربیت سیاسی و مفهوم شهروندی.....
- ۸۸-۶-۳-۲- عوامل موثر بر تربیت سیاسی و کارکردهای آن.....
- ۹۴-۷-۳-۲- الگوهای تربیت سیاسی.....
- ۹۵-۸-۳-۲- مراحل و چرخه تربیت سیاسی.....
- ۹۶-۹-۳-۲- برنامه درسی تربیت سیاسی و مهارت های سیاسی.....
- ۱۰۰-۱۰-۳-۲- رابطه بین برنامه درسی تربیت سیاسی و دانش ، مهارت ها و نگرش ها.....
- ۱۰۳-۱۱-۳-۲- برنامه درسی ، دانش ، مهارت ها و نگرش ها در دوره های سنی.....
- ۱۱۳-۴-۲- مبانی نظری تربیت سیاسی در دیدگاه متفکران مسلمان.....
- ۱۱۴-۱-۴-۲- مقدمه.....
- ۱۱۵-۲-۴-۲- هستی شناسی ، انسان شناسی و معرفت شناسی نائینی.....
- ۱۱۷-۳-۴-۲- هستی شناسی ، انسان شناسی ، معرفت شناسی از دیدگاه امام خمینی (ره).....
- ۱۲۴-۴-۴-۲- سیاست در اسلام.....

۱۲۶ ۲-۴-۵- مفهوم و هدف تربیت سیاسی در اسلام

۱۲۷ ۲-۴-۶- مبانی ، اصول و روش های تربیت سیاسی از دیدگاه نائینی و امام خمینی (ره)

۱۳۱ ۲-۴-۷- نتیجه گیری فصل دوم

فصل سوم : تربیت سیاسی

۱۳۵ ۳-۱-۱- تربیت سیاسی در دیدگاه انتقادی

۱۳۵ ۳-۱-۱- مقدمه

۱۳۵ ۳-۱-۲- تربیت سیاسی از دیدگاه تعلیم و تربیت انتقادی

۱۳۹ ۳-۱-۳- مهارت های لازم در تربیت سیاسی انتقادی

۱۳۹ ۳-۱-۴- کارکردهای تربیت سیاسی در دیدگاه انتقادی

۱۴۰ ۳-۱-۵- ابعاد و شیوه های تربیت سیاسی از دیدگاه انتقادی

۱۴۱ ۳-۱-۶- ابعاد نظری و عملی تربیت سیاسی از دیدگاه نظریه انتقادی

۱۴۱ ۳-۱-۷- هدف های و پیش فرض های تربیت سیاسی از دیدگاه نظریه انتقادی

۱۴۲ ۳-۱-۸- برنامه درسی در تربیت سیاسی انتقادی

۱۴۴ ۳-۱-۹- نقش معلمان در الگوی تربیت سیاسی در نگره انتقادی

۱۴۶ ۳-۱-۱۰- رابطه معلم-فراگیر در تربیت سیاسی انتقادی

۱۴۷ ۳-۱-۱۱- روش های تربیت سیاسی در دیدگاه انتقادی

۱۴۹ ۳-۱-۱۲- ارزشیابی تربیت سیاسی در نظریه انتقادی

۱۵۰ ۳-۱-۱۳- نتیجه گیری

۱۵۲ ۳-۲-۲- تربیت سیاسی در دیدگاه نائینی و امام خمینی (ره)

۱۵۲ ۳-۲-۱- مقدمه

۱۵۳ ۳-۲-۲- تربیت سیاسی در اسلام

- ۱۵۵ ۳-۲-۳- مبانی اصول تربیت سیاسی از دیدگاه اسلام
- ۱۵۹ ۴-۲-۳- اندیشه های سیاسی نائینی
- ۱۶۶ ۵-۲-۳- اندیشه های سیاسی امام خمینی (ره)
- ۱۷۵ ۶-۲-۳- اهداف تربیت سیاسی از دیدگاه امام خمینی (ره)
- ۱۷۶ ۷-۲-۳- نقش معلمان در تربیت سیاسی از دیدگاه امام (ره)
- ۱۷۸ ۸-۲-۳- خلاصه دیدگاه امام (ره) درباره تربیت سیاسی
- ۱۸۰ ۹-۲-۳- نتیجه گیری

فصل چهارم: نقد و بررسی نگره انتقادی

- ۱۸۵ ۱-۴- مقدمه
- ۱۸۶ ۲-۴- نقد نگره تعلیم و تربیت انتقادی
- ۱۹۹ ۳-۴- بررسی خرد و اندیشه به عنوان مبانی تربیت سیاسی در الگوی انتقادی
- ۲۰۳ ۴-۴- بررسی روشنگری به عنوان به عنوان یک اصل مهم در الگوی تربیت سیاسی انتقادی
- ۲۰۷ ۵-۴- بررسی گفتگو به عنوان روش در تربیت سیاسی انتقادی
- ۲۰۸ ۶-۴- بررسی مقاومت و تاثیرگذاری به عنوان مبانی تربیت سیاسی در دیدگاه متفکران مسلمان
- ۲۱۳ ۷-۴- بررسی مسئولیت به عنوان اصل در تربیت سیاسی در دیدگاه متفکران مسلمان
- ۲۱۵ ۸-۴- بررسی مواجهه با نتایج اعمال به عنوان روش در تربیت سیاسی از نظر متفکران مسلمان
- ۲۱۷ ۹-۴- بررسی خرد و اندیشه ورزی در نظریه انتقادی و دیدگاه متفکران مسلمان
- ۲۲۳ ۱۰-۴- مبانی ارزشی و مقام انسان از دیدگاه متفکران مسلمان و مکتب انتقادی
- ۲۲۶ ۱۱-۴- بررسی مبانی هویت اجتماعی در برابر هویت فردی
- ۲۲۹ ۱۲-۴- نتیجه گیری

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۲۳۳	۱-۵- مقدمه
۲۳۴	۲-۵- بحث و نتیجه گیری
۲۵۴	۳-۵- پیشنهادات
۲۶۰	۴-۵- پیشنهادات برای تحقیقات آینده
۲۶۱	منابع فارسی
۲۶۸	منابع انگلیسی
۲۸۲	چکیده انگلیسی

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۲: کارکردهای آشکار و پنهان تربیت سیاسی	۹۱
جدول ۲-۲: شش رویکرد برنامه‌درسی و رابطه آن با دانش و مهارت‌ها و ...	۱۰۱
جدول ۳-۲: برنامه‌درسی تربیت سیاسی در حوزه‌دانشی	۱۰۸
جدول ۴-۲: برنامه‌درسی تربیت سیاسی در حوزه‌مهارتی	۱۰۹
جدول ۵-۲: برنامه‌درسی تربیت سیاسی در حوزه‌نگرشی	۱۱۰
جدول ۱-۴: مقایسه دیدگاه متفکران مسلمان و نگره انتقادی	۲۲۹
جدول ۱-۵: عناصر و مولفه‌های الگوی تربیت سیاسی انتقادی	۲۵۱

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
۸۸	شکل ۱-۲ : عناصر کلیدی تربیت سیاسی.....
۸۹	شکل ۲-۲ : الگوی عوامل موثر بر تربیت سیاسی فراگیر.....
۹۶	شکل ۳-۲ : مراحل آموزش تربیت سیاسی.....

فصل اول

مقدمه و کلیات طرح تحقیق

۱-۲- مقدمه:

تربیت سیاسی یکی از مهم ترین انواع تربیت می باشد که در تحقق اهداف مادی و معنوی جامعه نقش اساسی دارد. بی تردید هر کشور و ملتی بر اساس اصول و معیارهای مورد قبول خود در تربیت سیاسی کودکان و جوانان هدف هایی را تعقیب می کند. برای دستیابی به آنها ، برنامه ریزی ها و طرح هایی دارد که آشنایی با آن ها مهم می باشد. تربیت سیاسی ضمن پرورش افراد وظیفه شناس و متعهد ، فراگیران را با معیارها و هدف های نظام سیاسی هم آشنا می سازد.

در جوامع امروزی، تربیت سیاسی افرادی که بتوانند به سهولت با نهادها و سازمانهای گسترده و پیچیده سیاسی و اجتماعی در حال تحول سازگاری فعال داشته باشند و در امور مهم سیاسی، اجتماعی و اقتصادی خردمندانه شرکت کنند، امری است که به شدت مورد توجه سیاست گذاران تربیتی است. این موضوع نظام های تربیتی کشورها را برای تحقق این مقصود به تلاش های فراوانی واداشته است و به عبارت دیگر تربیت مدنی و سیاسی از کارکردهای نظام های آموزشی می باشد.

تربیت دارای حوزه های وسیعی است که تمام زندگی انسان را در برمی گیرد و از طرفی زندگی بشر با سیاست عجین شده است، پس تربیت و سیاست همه افراد، گروهها و طبقات مختلف را فرا می گیرد و مردم چه بخواهند و چه نخواهند تحت تاثیر آن دو هستند .

سیاست به هر مفهومی که باشد ، یکی از حوزه های مهم آن مدیریت و اداره امور جامعه است که علی القاعده در جهت خیر و صلاح مردم صورت می گیرد و تربیت سیاسی به مفهومی که گفته شد، در همین قلمرو قابل اجرا است.

بی تردید تربیت و سیاست دو فرایند مستقل هستند که هر کدام دارای اصول و روش های خاص خود هستند. اما این دو گاه با هم ارتباط متقابل دارند. با توجه به جنبه های مختلف تربیت، از یک جهت نسبت به سیاست عمومیت پیدا می کند، چون تربیت به معنای شکوفا سازی همه توانایی های سیاسی و غیر سیاسی فرد است، یعنی تربیت سیاسی بخشی از تربیت است و با هم رابطه عموم و خصوص دارند سیاست به توان سیاسی فرد اختصاص دارد.

یکی از دیدگاه های فلسفی که در زمینه تربیت سیاسی آموزه هایی را برای این موضوع در نظام های تربیتی در دنیا مطرح می کند ، نظریه تعلیم و تربیت انتقادی می باشد. از دیدگاه تعلیم و تربیت انتقادی تربیت سیاسی به معنای بالا بردن آگاهی گروه های محروم و حاشیه ای از طریق گفتگو و عمل متفکرانه (پراکسیس) به منظور تغییر در نابرابری های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی می باشد .

واژه آگاهی یا به مفهوم پیچیده تر و عمیق تر آن شناخت در گستره فلسفی، روانشناسی و جامعه شناسی و کاربردهای روزمره معناهای گوناگونی را افاده می کند. پائولو فریره در به کارگیری این مفهوم در تربیت سیاسی هم معنای آگاهی و هم معنای شناخت را در نظر دارد.

شایان ذکر است که مقصود از نظریه انتقادی نظریه ای است که متفکر و محقق بر اساس آن به بررسی مجموعه مسائلی می پردازد که چارچوب نظری نقد اجتماعی را تشکیل می دهد و یا به کشف تضادهای آن می پردازد تا نوعی از نظام اجتماعی را جستجو کند که فاقد این تضادها باشد.

صاحب نظران نظریه انتقادی می کوشند تا نقاط تضاد را کشف کنند و به هدف آن ها که همانا

ایجاد تکاملی جدید است، دست یابند

پائولو فریره و هانری ژیرو به عنوان پیشگامان نسل سوم مکتب نظریه انتقادی با نظریه اندیشه اسلاف خود و تجربیاتشان در قلمرو اندیشه، مقوله ای را کشف کردند که آن را تعلیم و تربیت انتقادی نامیدند. فریره درباره نسبت میان مدرسه و جامعه و اینکه کدام یک در خدمت دیگری است بیان می کند که نظام آموزشی به مثابه کارگزار آن زمینه بزرگتر اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است که آن را تغذیه می کند.

به هر حال نظریه تعلیم و تربیت انتقادی تربیت را سیاسی و سیاست را دارای بعد تربیتی گسترده تری می داند. سیاسی تر دیدن تربیت به معنای آن است که مدارس را مستقیماً در حوزه مسائل سیاسی قرار دهیم. صاحب نظرانی که این رویکرد را پذیرفته بر این باور هستند که این نگاه به معلمان و دانش آموزان کمک می کند که باوری عمیق برای مقابله با نابرابری های اجتماعی، در درون و بیرون مدرسه پیدا کنند. تربیتی دیدن سیاست به معنای استفاده از شیوه و نوع تعلیم و تربیتی است که فراگیر را به نیروهای منتقد و سیاسی تبدیل سازد و البته پرورش انسانهای منتقد و روشنفکر برای به وجود آوردن یک جامعه نو امری ضروری است.

متفکران مسلمان نیز در چارچوب اسلام سیاست را مورد توجه قرار می دهند. مرحوم نائینی در کتاب ارزشمند خود « تنبیه الامه و تنزیه المله » بر آگاهی و تربیت سیاسی مردم برای مشارکت و نظارت در جامعه تاکید زیادی دارند. حضرت امام خمینی (ره) سیاست را به معنای راهبری به سوی خداوند می داند. امام خمینی حکومت و سیاست را در راستای هدف و آرمان اساسی مکتب اسلام، یعنی انسان سازی در نظر داشتند. و برای حکومت وظیفه، مسئولیت و مشروعیت الهی قائل بودند و مردم را صاحب نقشی اساسی در فرایند پاسداری، تحکیم و توسعه ارزشیابی اسلامی و سیاسی می دانستند.

«براساس این دیدگاه مردم باید به گونه ای تربیت شوند که دارای روحیه مشارکت، احساس

مسئولیت و نظارت بر امور سیاسی و اجتماعی جامعه باشند.» (مزروقی، ۹۹، ۱۳۸۰).

با توجه به مطالب بیان شده بالا، تربیت سیاسی از دیدگاه دو تن از نظریه پردازان تعلیم و تربیت انتقادی هانری ژيرو و پائولوفریره مورد بررسی قرار گرفته، همچنین تربیت سیاسی از دیدگاه متفکران معاصر مسلمان حضرت امام خمینی (ره) و مرحوم علامه نائینی بررسی شده و در این چارچوب به نقد و بررسی تربیت سیاسی از دیدگاه نظریه انتقادی پرداخته می شود.

۱-۳- بیان مسئله تحقیق

نظریه انتقادی که ماحصل اندیشه های نظریه پردازان مکتب فرانکفورت می باشد، نقد و تغییر اجتماعی را به عنوان اصول محوری خودی پذیرفته و اعتقاد دارد که با نقد مسائل اجتماعی می توان باعث دگرگونی در جامعه شد. آنها اعتقاد دارند که فلسفه از زمان افلاطون تاکنون سیاسی بوده است و با تجدید نظر در آموزه ها و اصول مارکسیسم سنتی بویژه دست کشیدن از نظریه طبقه، ماتریالیسم دیالکتیک و اقتصاد به عنوان ابزاری مهم در جامعه و تاکید بر عقلانیت ذاتی جهت روشنگری، جایگزینی دیالکتیک روشنگری به جای ماتریالیسم تاریخی و فرهنگ به جای اقتصاد و نقد و تغییر سعی نمودند تعلیم و تربیت را در چارچوب سلطه فرهنگی بررسی نمایند. نسل اول نظریه پردازان انتقادی الگوی خاصی درباره تربیت به طور اعم و تربیت سیاسی به طور اخص ارائه نکردند. آنها به تاسی از هگل به کلیت جامعه و انسان اعتقاد دارند و بیان می کنند که انسان را نمی توان به بخش هایی تقسیم نمود، بلکه فرهنگ بر کل وجود آدمی تأثیر دارد، نسل های بعدی نظریه انتقادی هابرماس، فریره و ژيرو بیشتر درباره تعلیم و تربیت نظریه پردازی کردند. فریره و ژيرو نظریه انتقادی را به مدارس آورده و آنها تحت نام تعلیم و تربیت انتقادی ارائه نمودند.

اصل محوری در تعلیم و تربیت انتقادی این است که تربیت سیاسی است و همه ارکان و عناصر آن سیاسی می باشند. مسله مورد نظر تحقیق حاضر این است که چارچوب تربیت سیاسی به طور کلی و مبانی، اصول و روشهای تربیت سیاسی انتقادی (فریره و ژيرو) به طور اخص چگونه است؟ در